

بررسی و ارزیابی روش تدریس بحث گروهی و وظایف معلمان و شاگردان در اجرای آن

میترا مزینانی^۱

دکترای تخصصی، مشاوره، دانشگاه آزاد اسلامی واحد اهواز

مریم جامه گر

کارشناسی، حسابداری، دانشگاه آزاد اسلامی واحد نوشهر

سمیه کینخا

کارشناسی ارشد، تحقیقات آموزشی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد نکا

آمنه مهدی نژاد بارکوسرایی

کارشناسی، الهیات و معارف اسلامی، دانشگاه آزاد واحد شرق گیلان

چکیده

هدف پژوهش حاضر بررسی و ارزیابی روش تدریس بحث گروهی و وظایف معلمان و شاگردان در اجرای این روش می-باشد. این پژوهش از نوع بنیادی- کاربردی و روش مطالعه توصیفی- تحلیلی از نوع (اسنادی) است. فراگیران در روش تدریس بحث گروهی با تجربه یک فضای توأم با همکاری و مشارکت در تفکر، بیان آزادانه دیدگاه‌های خود و ارزیابی بحث‌های ارائه شده به فهم بیشتر موضوعات درسی دست می‌یابند. روش تدریس بحث گروهی به دلیل این‌که دانش آموز محور است و باعث درگیری و مشارکت فعال دانش‌آموز در فرآیند یاددهی- یادگیری می‌شود در زمره روش‌های فعال تدریس قرار می‌گیرد. طبق نتایج به دست آمده تدریس و یادگیری به شیوه بحث گروهی در بهبود مهارت‌های ارتباطی، ایجاد اعتماد به نفس با بحث در مورد موضوع، بهبود توانایی در رساندن و شفاف سازی منظور، تقویت توانایی گوش کردن، مشاهده واکنش دیگران نسبت به آنچه که گفته می‌شود، مخالفت بدون ایجاد مقاومت و جبهه‌گیری، بیان آزاد نظرات و طرح سؤالات متقابل که گاهی آغازگر و نقطه شروع یک پژوهش خواهند بود، ارزشمند است. به طور کلی، گفتگو و مباحثه، به تفکر، درک، آموختن و به‌خاطر آوردن کمک می‌کند و همه افراد، علاقمندان از این شیوه بهره می‌برند. به علاوه این شیوه تدریس ضمن اثربخشی بهتر وظیفه‌ای پر چالش و دشوارتر برای مدرس به شمار می‌رود. زیرا برای مدرس ارائه یک بحث دارای پیچ و خم به صورت مبهم و بی چالش و بحث جنبی، به مراتب بی دردسرت‌ر و آسان‌تر از بحث منسجم فراگیران همراه با تفکر، تعمق و سؤال کردن آنان است.

واژگان کلیدی: تدریس، بحث گروهی، وظایف معلمان، وظایف شاگردان

^۱ نویسنده مسئول: amoghadam263@gmail.com

یکی از عوامل مهمی که می‌تواند میزان موفقیت و عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان را تحت تأثیر قرار دهد، روش‌های تدریسی می‌باشند که معلمان استفاده می‌کنند. تدریس از مهم‌ترین عوامل در فعالیتهای آموزشی است. براین اساس یکی از بزرگ‌ترین اهداف نظام‌های آموزش و پرورش امروزی، توسعه و تغییر روش‌های تدریس فراگیران است تا شرایطی را فراهم کنند که فراگیران از طریق روش‌های پژوهش به جای انتقال مستقیم معلومات، به شیوه ساختارمند اطلاعات و دانش دست یابند (ولی‌زاده و عبدالله فام، ۱۴۰۱).

بحث گروهی عبارتست از گفتگوی سنجیده و منظم درباره موضوعی خاص که مورد علاقه شرکت‌کنندگان در بحث است. در این روش شاگردان فعالانه در فعالیتهای آموزشی شرکت می‌کنند و مسئولیت پیگیری را بر عهده دارند. آن‌ها ضمن مباحثه از اندیشه‌ها و نگرش‌های خود با ذکر دلایل متکی بر حقایق از مفاهیم و اصول علمی دفاع می‌کنند و روش یادگیرنده محور است (شعبانی، ۱۳۷۷). در این روش نقش معلم این است که بعد از صحبت‌های مقدماتی و معرفی بحث، بلافاصله سکوت کند و به‌صورت یک شنونده علاقه‌مند در آید و بیشترین نقشی که می‌توان بر عهده معلم گذاشت آن است که به‌عنوان رییس مجلس وقت افراد را نگه دارد و نظم جلسه را حفظ کند. وظیفه اصلی معلم در بحث گروهی عبارتست از تحلیل و ارزشیابی جریان بحث، منطق و سازمان و صحت مطلب گفته شده و روشن کردن مطلب برای شرکت‌کنندگان در بحث مفید است (آتش دامن، ۱۳۸۸؛ به نقل از شفیع و دوستی، ۱۳۹۹). این روش در اوایل ۱۹۷۰ میلادی در مدارس شهر آستین تگزاس در ایالات متحده آمریکا مورد استفاده قرار گرفت. دیوید و راجر جانسون با تأکید بر گردهمایی گروه‌های کوچک دانش‌آموزان اجزای اصلی این استراتژی یاددهی-یادگیری را معرفی کردند. الگوی این دو محقق حاوی پنج عنصر برای موفقیت یادگیری مشارکتی بود. این موارد شامل تعامل چهره به چهره، روابط مثبت میان اعضا، مسئولیت‌پذیری فردی، مهارت‌های اجتماعی مشارکتی هستند (رحیمی‌مند و عباس‌پور، ۱۳۹۵). در روش بحث گروهی زمینه طرح سؤال از سوی فراگیران فراهم است و بر این اساس، اعتقاد بر این است که در این روش معلم یا کتاب نقش کمتری داشته و به دلیل آنکه فراگیران به‌طور مستقیم درگیر بحث هستند یادگیری آن‌ها نیز توأم با درک و فهم است.

به‌طور کلی در روش بحث گروهی، تأکید بر یادگیری دانش‌آموزان است نه بر تدریس معلم، و از این رو معلم نقش راهنما و تسهیل‌کننده جریان آموزش را بر عهده دارد. تجربه نشان داده است که در این روش، دانش‌آموزان به تدریج فعال می‌شوند و به آموزش در گروه عادت می‌کنند. درگیری دانش‌آموز با مطالب آموزشی، سبب تقویت حس کنجکاوی و رغبت بیشتر او به ادامه بحث و بررسی دقیق‌تر موضوع درسی می‌شود. در روش بحث گروهی به دلیل انگیزش درونی فراگیران، کسب دانش و یادگیری مطالب، پاداش به حساب می‌آید و فراگیر را برای یادگیری مطالب تازه تحریک می‌نماید. گفتگوها و بحث‌های کلاسی را می‌توان به‌صورت‌های گوناگونی سازمان داد. در برخی از موارد، که یک پاسخ واحد برای یک سوال وجود دارد، در بسیاری از مسائل ریاضی، جایی برای بحث وجود ندارد، اما مسائلی وجود دارند که ذهنی و مورد اختلاف بوده و هنوز یا هیچ پاسخی برای آن‌ها نداشته و یا پاسخ‌های متعددی وجود دارد که هرگروهی از افراد مدافع یک یا برخی از آن‌ها هستند. به‌عنوان مثال دلایل انقلاب مشروطیت چه بود؟ برای این سوال می‌توان پاسخ‌های گوناگونی ارائه داد. مقولاتی از این نوع، مقدمه‌ای برای بحث‌های کلاسی است. معلمان در تدریس علوم انسانی بیش از سایر علوم با این گونه سوالات مواجه هستند و به همین جهت، مباحث حوزه‌های مختلف این علم را می‌توان در جریان بحث‌ها و گفتگوهای کلاسی تدریس نمود. جانسون و جانسون (۱۹۹۹) بر این باور هستند که به بحث گذاشتن سوالاتی که پاسخ واحدی ندارند هم باعث افزایش دانش فرد در آن مورد معین می‌شود و هم فهم عمیق‌تر و همه‌جانبه‌تری از موضوع را به همراه دارد.

گفتگوهای کلاسی معمولاً دو شکل دارد: یکی گفتگوی بین تمام اعضای کلاس که همه شاگردان در آن شرکت می‌کنند و معلم نقش واسطه را دارد و سعی می‌کند با ارائه اطلاعات لازم در مورد یک موضوع معین، شاگردان را برانگیزد تا با استفاده

از اطلاعات موجود و آن چه از قبل می‌دانند نظر خود را درباره آن موضوع ارائه کنند و برای یافتن پاسخ بهتر به جستجو بپردازند. شکل دیگر از بحث‌های کلاسی، گفتگو در گروه‌های کوچک است که معمولاً ۴ تا ۶ نفر از شاگردان یک گروه کاری مستقل از معلم را تشکیل می‌دهند و در مورد موضوع معین به کار و بحث می‌پردازند و نتایج کار و گفتگوهای خود را به کلاس ارائه می‌دهند (شاهسون، ۱۳۸۸).

مبانی نظری

رسالت تعلیم و تربیت، پرورش انسانی پویا و پرسشگر است که می‌خواهد از قیدهای بی‌شمار و گوناگون درون و بیرون خود رها گردد، راه تکامل همه جانبه خود را هموار سازد و به رموز موقعیت فردی و اجتماعی خود و دنیای متغیری که در آن زندگی می‌کند، تا آنجا که ممکن است دست یابد. از آنجا که هیچ کس جز خود انسان نمی‌تواند چنین هدف‌هایی را تأمین کند، در نتیجه انسان برای نیل به کمال واقعی و خلیفه الهی شدن روی زمین، هم یگانه هدف اصلی تعلیم و تربیت می‌شود و هم یگانه وسیله آن (کلاه‌دوزی، ۱۳۸۶).

یکی از راه‌های مفید برای نیل به اهداف آموزشی و درسی، فرآیند تدریس است که به دلیل اهمیت آن در آموزش بسیار مورد توجه مربیان است. تدریس بخشی از آموزش است و همچون آموزش یک سلسله فعالیت‌های منظم، هدف‌مدار و از پیش طراحی شده را در بر می‌گیرد و هدفش ایجاد شرایط مطلوب یادگیری از سوی معلم است، تدریس از موضوعاتی است که دارای بیش‌ترین ادبیات در حوزه تعلیم و تربیت است و عبارت است از: تعامل یا رفتار متقابل مربی و فراگیر براساس طرح منظم و هدف‌مدار معلم، برای ایجاد تغییر در رفتار فراگیر. مفهوم تدریس به آن قسمت از فعالیت‌های آموزشی که با حضور معلم در کلاس درس اتفاق می‌افتد اطلاق می‌شود. برای درک بهتر مفهوم تدریس چهار ویژگی خاص تدریس بیان می‌شود:

- ۱- وجود تعامل بین معلم و دانش‌آموزان.
 - ۲- فعالیت براساس اهداف معین و از پیش تعیین شده.
 - ۳- طراحی منظم با توجه به موقعیت و امکانات.
 - ۴- ایجاد فرصت و تسهیل یادگیری (کلاه‌دوزی، ۱۳۸۶).
- معلم، فراگیر و محتوا، حداقل عناصر یک آموزش هستند که در تدریس وجود دارند و نبود هر یک از این عناصر موجب از بین رفتن تدریس می‌شود. به دلیل اهمیت و تاثیر فراوانی که تدریس در آموزش و یادگیری دارد، عده‌ای تصور می‌کنند آموزش همان تدریس است، در صورتی که تدریس بخشی از آموزش است که معمولاً توسط مربی انجام می‌شود ولی آموزش مجموعه‌ای از فعالیت‌ها است که قصد و غرض آن تحقق اهداف آموزشی است، در واقع آموزش کل است و تدریس جز آموزش است. آموزش می‌تواند بدون تدریس انجام گیرد، اما تدریس خارج از آموزش معنا نمی‌یابد. مقصد تدریس یادگیری است ولی هدف آموزش تحقق اهداف آموزشی و پرورشی است (کلاه‌دوزی، ۱۳۸۶). در تدریس، دانش‌آموزان باید همراه با معلمان خود فعالانه در رخدادهای آموزشی مشارکت کنند و با حل مسایل و مشکلات عملاً به کسب اطلاعات و بازسازی اندیشه خود بپردازند نه این‌که صرفاً براساس یک روش قالبی ثابت بر محفوظات خود بیفزایند که در این صورت انگیزه چندانی برای یادگیری نخواهند داشت. تدریس کارکردهای درونی مختلفی دارد که آن‌ها رسیدن به اهداف آموزشی با مشکل مواجه می‌گردد (شعبانی، ۱۳۸۶).

۱. ایجاد انگیزه: اولین کارکرد تدریس باید ایجاد انگیزه برای یادگیری باشد، زیرا این کارکرد یکی از عوامل بسیار مهم در فرایند یاددهی - یادگیری و آموختن است. تا زمانی که دانش‌آموزان انگیزه‌ای برای یادگیری نداشته باشند، تدارک فعالیت‌های آموزشی کاری عبث خواهد بود. جان هوات می‌گوید متأسفانه اغلب معلمان در فرآیند تدریس بدون توجه به چنین کارکردی از دانش‌آموزان انتظار دارند که ساکت بمانند و به جای پرسش، دستورات را اجرا کنند، در نتیجه کنجکاوی و پرسش طبیعی

جای خود را به انفعال و بی‌ارادگی خواهد داد. دانش‌آموزان می‌آموزند که از پرسش‌ها و پاسخ‌های خود صرف‌نظر کنند و تنها به پرسش‌های معلم شان پاسخ دهند. در چنین فرایندی احتیاط جای کنجکاوی و پرسش را می‌گیرد و فکر کردن جایش را به یادداشت برداشتن از افکار دیگران می‌دهد. هنگامی که موضوع درس به منزله حقیقت عینی و جزمی ارایه شود، شکی نیست که بی‌تفاوتی و انفعال جایگزین انگیزه‌های یادگیری خواهد شد.

۲. ایجاد عدم تعادل در دانش‌آموزان: یکی از هدف‌های اصلی تعلیم و تربیت انتقال دانش‌آموزان از دنیای خود محور مبتنی بر تجربیات شخصی محسوس، به قلمرو دنیای علمی غنی‌تر که متضمن ارزش‌ها و حقایق متعدد و گوناگونی باشد است.

۳. کنش متقابل

۴. کسب اطلاعات جدید

۵. ذخیره سازی و اصلاح مجدد اطلاعات

۶. انتقال اطلاعات

۷. کنترل، هدایت و تحول: این کارکرد بالاترین و مهم‌ترین کارکرد یک تدریس موثر است و شاید در برگیرنده همه کارکردهای دیگر باشد. روش تدریس، راه منظم، با قانده و منطقی ارایه درس است به روش ماهرانه. تنوع در روش تدریس به ایجاد جاذبه درسی منجر می‌شود. اختصاص بخشی از وقت کلاس درس به ویژه انتهای وقت کلاس به گفت و گو درباره روش تدریس و جو کلاس می‌تواند در بهبود و افزایش کیفیت فرآیند یاددهی-یادگیری مفید باشد. روش‌های تدریس در متون و منابع مختلف تقسیمات گوناگونی دارند که به یکی از آن‌ها اشاره می‌شود.

الف) روش‌های تاریخی: روش‌هایی که در گذشته‌های دور از آن‌ها استفاده می‌شده است مثل روش سقراطی و روش مکتب خانه‌ای.

ب) روش‌های نوین: روش‌هایی که متکی به یافته‌های روان‌شناسی و علوم تربیتی است، شامل: روش توضیحی، روش سخنرانی، روش اکتشافی، روش حل مسأله، روش پرسش و پاسخ، روش گروه‌های کوچک، روش مباحثه، روش نمایشی، روش گردش علمی، روش ایفای نقش و غیره.

یکی از روش‌های فعال و نوین روش بحث گروهی است. این روش در میان روش‌های مبتنی بر بحث، بیش از همه مورد استفاده قرار می‌گیرد. این روش از مفیدترین و معتبرترین روش‌های آموزشی است و هدف آن دستیابی به توافق نسبت به نتیجه گیری‌های کلی است. اساس این روش این است که آموزشگر سئوالاتی را مطرح می‌کند و گروه طی جلساتی در مورد پاسخ آن سوال، مشارکت کرده و به اظهار نظر و ارایه پاسخ می‌پردازند. بحث گروهی فرآیندی جمعی برای تفکر پیرامون حل مسأله است و مبتنی بر آرای همه می‌باشد. فراگیران شرکت کننده در گروه، فرصت مساوی برای بحث و اظهار عقیده دارند (کشاورز محمدی و حسینی، ۱۳۸۲؛ به نقل از ملکوتی، ۱۳۸۸).

روش تدریس بحث گروهی

روش بحث گروهی یکی از روش‌های موثر آموزشی است زیرا محور کار در این روش مباحثه و مناظره است. در این روش مطالب علمی مستقیماً به وسیله معلم در اختیار دانش‌آموزان قرار نمی‌گیرد، بلکه معلم منابعی را معرفی می‌کند تا دانش‌آموزان خود به مطالعه و جمع‌آوری اطلاعات بپردازند، از این رو در این روش علاقه و تسلط دانش‌آموز بر محتوا بسیار مهم است. در این روش علاوه بر کسب اطلاعات علمی و پرورش تفکر دانش‌آموز، توانایی اظهار نظر در جمع نیز در شاگرد ایجاد می‌شود و انتقاد پذیر و منتقد بار می‌آید. علاوه بر این توانایی مدیریت قدرت بیان، قدرت استدلال، قدرت تجزیه و تحلیل و قدرت تصمیم‌گیری‌اش تقویت می‌شود (کشاورز محمدی و حسینی، ۱۳۸۲). بحث گروهی یک روش تعاملی است که تبادل افکار را امکان‌پذیر می‌سازد. بهترین شیوه‌های یافتن پاسخ پرسش‌ها و گفت و گو با یکدیگر است. در بحث گروهی افکار

جدید مورد ارزیابی و آزمون قرار می‌گیرند و به پیدایش افکار جدید و کاوش مفاهیم نو می‌انجامند و به فراخ اندیشی (باز شدن ذهن) نسبت به نگرش‌ها و ارزش‌ها کمک می‌کنند. شرکت کنندگان باید تفاوت میان واقعیت و عقیده (نظر شخصی) را تشخیص دهند و مهارت گوش فرادادن و تحلیل کردن آنچه را می‌شنوند تمرین کنند، بحث گروهی به ایجاد همبستگی و اعتماد می‌انجامد. تفاوت نظر، تفاوت نژاد، تفاوت جنسیت و مشارکت باید مورد ارج گذاری قرار گیرد. هر نوع کار گروهی به پرورش مهارت‌های برقراری ارتباط میان فردی می‌انجامد. بحث گروهی به مطلع شدن افراد و سهیم کردن آنان در اطلاعات و تامل درباره افکار دیگران قبل از دستیابی به توافق جمعی درباره یک موضوع کمک می‌کند (شعبانی، ۱۳۸۶). روش بحث گروهی می‌تواند جنبه رسمی یا غیررسمی داشته باشد مثلاً بحث گروهی در کلاس آموزشی جنبه رسمی دارد ولی بحث گروهی در یک اجتماع محلی، جنبه غیررسمی خواهد داشت. وجود اشخاص آگاه و مطلع در رابطه با موضوع به انتقال پیام‌ها و اطلاعات کمک خواهد کرد، در روش بحث گروهی، تعیین هدف برنامه، روش‌های انجام کار و حل مسأله براساس آرا امکان‌پذیر است، می‌توان از تابلو یا کاغذ برای ثبت نظرات استفاده کرد و در آخر آن‌ها را جمع‌بندی نمود. بدیهی است که گروه می‌تواند انواع مختلفی داشته باشد و گروه‌هایی از افراد را که از نظر شغل، محل سکونت، وضعیت تحصیلی، قشر اجتماعی، نیاز علمی و آموزشی و یا پاره‌ای ویژگی‌های دیگر تشابه دارند، را شامل شود. در تمامی گروه‌ها، آنچه اساسی است وجود رهبری (به‌عنوان هماهنگ کننده اصلی) و اعضای مشخص و معین است. برحسب موضوع و مقتضیات و شرایط، اعضای مختلف ممکن است در طول مدت برنامه و از زمانی تا زمان دیگر، نقش‌ها و فعالیت‌های متفاوتی برعهده گیرند. بدیهی است که گروه‌ها، فقط عهده دار بحث پیرامون مباحث و مسایل هستند و امور اجرایی را به اشخاصی که در این زمینه مسئول هستند واگذار می‌کنند (ملکوتی، ۱۳۸۸).

اهداف روش بحث گروهی

- ۱- ایجاد علاقه و آگاهی مشترک در زمینه های خاص؛ ۲- ایجاد پرورش تفکر انتقادی؛ ۳- ایجاد توانایی اظهار نظر در جمع؛
- ۴- تقویت توانایی انتقاد پذیری؛ ۵- ایجاد تقویت توانایی مدیریت و رهبری در گروه؛ ۶- تقویت قدرت بیان و استدلال؛ ۷- تقویت قدرت تحلیل و تصمیم گیری و ایجاد رابطه ی مطلوب اجتماعی (منصفی راد و طباطبایی یزدی، ۱۳۹۷).

شرایط اساسی جهت اجرای موثر بحث گروهی

- جوی در گروه حاکم باشد که مشوق شرکت فعالانه همه اعضا در بحث شود، نظرات فراگیران بدون بازجویی و ایرادگیری و قضاوت مورد توجه قرار گیرد، شخصیت افراد زیر سوال نرفته و تحقیر نشوند.
 - سوالات به همه گروه ارائه شود و به افرادی که پاسخ آن‌ها از طرف گروه رد شده است، فرصت جواب گویی داده شود.
 - فراگیران شرکت کننده در بحث گروهی باید اطلاعات مناسبی در مورد موضوع داشته باشند.
 - آموزشگر نقش‌های خود را به‌خوبی ایفا نماید (محمدی و حسینی، ۱۳۸۲).
- اجرای مطلوب روش بحث گروهی، تا اندازه زیادی بستگی به شخصیت معلم و درجه خون گرمی او دارد. معلمی که از این روش بهره می‌گیرد باید بردبار بوده و از توانایی نظم بخشیدن و سازماندهی برخوردار باشد. همچنین روش بحث گروهی، نیازمند معلمی تیز هوش است که برای پیگیری انحرافات بحث، بدون از دست دادن خطوط کلی مباحثه، به نکات اصلی بحث توجه داشته باشد. او نیاز دارد بخشی از قدرت خود را برای کنترل عمومی کلاس به‌کار گیرد؛ زیرا در این روش هر شرکت کننده این امکان را دارد که بحث را به سمت نگرش‌های خود بکشاند. معلمی که فاقد چنین صفاتی باشد، برای اجرای روش بحث گروهی به هیچ وجه مناسب نخواهد بود (شعبانی، ۱۳۹۰).

پیشینه تحقیق

آرش درویش زاده و علیرضا قلعه‌ای (۱۳۹۷)، در مقاله‌ای تحت عنوان تاثیر روش تدریس بحث گروهی بر خلاقیت دانش‌آموزان به این نتیجه رسیدند که کاربرد روش بحث گروهی بر میزان خلاقیت دانش‌آموزان موثر است و با این روش تدریس خلاقیت در دانش‌آموزان افزایش می‌یابد.

یافته‌های پژوهش شفیعی و دوستی (۱۳۹۹)، با عنوان تاثیر روش تدریس بحث گروهی بر یادگیری دانش‌آموزان نشان داد که یکی از روش‌ها برای تدریس مطالب بحث گروهی است که از طریق آن دانش‌آموزان فعال‌تر هستند و معلم نیز بر خلاف روش سخنرانی که فقط گوینده است و به عنوان ماشین انتقال دهنده اطلاعات در نظر گرفته می‌شود؛ دارای انعطاف بیشتری است و به نظارت و رهبری گروه‌ها می‌پردازد و در هر جا که لازم باشد اقدام می‌کند و اطلاعاتی را در اختیار دانش‌آموزان قرار می‌دهد.

حسین مردان پرور و همکاران (۱۳۹۴)، در مقاله‌ای تحت عنوان مقایسه تاثیر تدریس به سه شیوه اکتشافی، هدایت شده گروهی پرسش و پاسخ و سخنرانی بر سطح یادگیری و ماندگاری اطلاعات دانشجویان دریافتند که به‌کارگیری روش‌های آموزشی فعال سبب مشارکت بیشتر دانشجویان در موضوعات آموزشی شده و زمینه را برای افزایش یادگیری و ماندگاری بهتر اطلاعات فراهم می‌کند.

یافته‌های پژوهش اسلامیان، سعیدی رضوانی و فاتحی (۱۳۹۲)، با موضوع مقایسه اثربخشی روش‌های تدریس بحث گروهی و سخنرانی بر میزان یادگیری و رضایت دانش‌آموزان از تدریس، در درس دین و زندگی نشان داد که ۱- میانگین نمرات آزمون ارزشیابی یادگیری از دانش‌آموزان در روش بحث گروهی به‌طور معناداری از روش سخنرانی بیشتر بوده است. ۲- میانگین نمرات آزمون ارزشیابی میزان رضایت دانش‌آموزان از تدریس در روش بحث گروهی به‌طور معناداری از روش سخنرانی بیشتر بوده است. ۳- میانگین نمرات دانش‌آموزان رشته علوم تجربی در آزمون ارزشیابی از میزان یادگیری به‌طور معناداری بالاتر از میانگین نمرات دانش‌آموزان رشته علوم انسانی بوده است؛ ولی اثر تعاملی معناداری بین رشته و روش وجود نداشته است.

یافته‌های پژوهش بابامرادی (۱۴۰۲)، با عنوان تاثیر روش تدریس اکتشافی و بحث گروهی بر میزان یادگیری دانش‌آموزان ابتدایی نشان داد که دانش‌آموزان تنها با نشستن سر کلاس و گوش دادن به معلم، حفظ تکالیف از قبل مشخص شده و بر زبان آوردن پاسخ‌ها بیشتر یاد نمی‌گیرند. آن‌ها باید درباره آن چیزی که یاد می‌گیرند، صحبت کنند، در مورد آن بنویسند، آن را به تجربیات گذشته خود ربط دهند و در زندگی روزانه خود به‌کار گیرند.

روش تحقیق

این تحقیق بر اساس هدف از نوع تحقیقات بنیادی نظری است زیرا داده‌ها و مواد اولیه تحلیل به روش کتابخانه‌ای گردآوری شده است. و بر اساس ماهیت و روش از نوع توصیفی بوده زیرا به دنبال علل و عوامل اختلال یادگیری ریاضی و اینکه راه‌های درمان اختلال ریاضی چیست، می‌باشد. و در مجموع روش تحقیق کیفی - تحلیلی می‌باشد. روش گردآوری اطلاعات در این تحقیق، روش کتابخانه‌ای است. ابزار گردآوری داده‌ها، با توجه به هدف از گردآوری اطلاعات و نوع آن، متن خوانی و تحلیل مقالات، کتاب‌ها و اسناد مرتبط در این زمینه می‌باشد. مبنا و معیار در تجزیه و تحلیل در این تحقیق، استفاده از استدلال قیاسی و استقرائی که به کمک تفکر، تعقل، منطق و استدلال صورت می‌پذیرد، است.

یافته‌های تحقیق

طبق یافته‌های به‌دست آمده از مطالعه اسناد و مقالات مرتبط مراحل اجرای روش تدریس بحث گروهی به شرح ذیل می‌باشد:

مرحله نخست: انتخاب موضوع بحث

در این مرحله موضوع مناسبی برای بحث انتخاب می‌شود. موضوع مناسب بحث، موضوعی است که بتوان درباره ویژگی‌های متفاوت آن بحث کرد. موضوعی مثل جمع $256 = \dots + 256 = \dots + (584 + 742)$

موضوع بحث نیست، بلکه یک امر واقعی است که باید انجام گیرد. ولی، اگر پرسیم: «چگونه می‌توان افراد بیشتری را برای رای دادن جلب کرد» موضوعی برای بحث بنا نهاده می‌شود. در انتخاب موضوع بحث باید این معیار را هم در نظر بگیریم که از طریق بحث باید سطح درک و فهم دانش آموزان افزایش یابد و باید یاد گرفته‌های پیشین دانش آموزان به کار گرفته شود.

مرحله دوم: یافتن زمینه مشترک و تقویت آن برای بحث

علاوه بر انتخاب موضوع بحث، لازم است دانش آموزان را در ایجاد زمینه مشترک برای بحث آماده کرد. معمولاً این زمینه مشترک را نوعی مطلب خواندنی تشکیل می‌دهد. در عین حال، می‌توان از ابزارها یا مواد دیگری، نظیر برنامه‌های تلویزیونی، گردش علمی، آزمایشگاه و... استفاده کرد.

مرحله سوم: بیان هدف بحث

در این مرحله هدف بحث به دانش آموزان اعلام می‌شود و بر اساس هدف ارائه شده، فعالیت‌های گروه‌ها تنظیم می‌شود. بیان هدف و نوشتن آن روی تابلوی کلاس درس از انحراف دانش آموزان و معلم پیشگیری می‌کند و تجربیات بحث را تسهیل می‌کند. از این طریق، انرژی گروهی به هدر نمی‌رود و بحث‌ها سامان یافته‌تر ادامه می‌یابند.

مرحله چهارم: تنظیم آرایش کلاس

در این مرحله به دانش آموزان فرصت جا به جا شدن داده می‌شود و آرایش صندلی آن‌ها سامان می‌یابد.

مرحله پنجم: هدایت و کنترل جریان بحث

در این مرحله باید وارد جریان بحث شده، گفته‌ها و از بحث‌های دانش آموزان یاد داشت برداری کنیم. همچنین لازم است زمان بحث کنترل شود. بهتر است، معلم پیوسته در کنار گروه‌ها قرار گیرد و به سوالات دانش آموزان پاسخ دهد و اگر لازم باشد با طرح سوالی به هدایت بحث کمک کند. و مراقبت نماید که بحث از مسیر اصلی خارج نشده و مناقشه به وجود نیاید (بدیعی، ۱۳۹۲).

محاسن و معایب بحث گروهی

محاسن

- سهیم شدن در عقاید و تجربیات و دانش یکدیگر
- تقویت حس همکاری و احساس دوستی و ارزیابی افراد از خود
- تقویت اعتماد به نفس و پرورش روحیه انتقادی
- تقویت قدرت مدیریت و رهبری فراگیران
- تقویت قوه استدلال و اندیشه و نظم بخشی به افکار
- کاهش هراس افراد کم رو و خجالتی
- ایجاد امکان برای مدرس که با دید عمیق‌تری به فراگیران بنگرد و بتواند آموزش را براساس احتیاجات فراگیران برنامه‌ریزی نماید.
- امکان بررسی جمعی موضوع خاص از تمام ابعاد، و ارایه راه‌کارهای جمعی برای آن و آشنایی با روش کسب اطلاعات و حل مسئله و ملاحظه مستقیم میزان یادگیری فراگیران (حجازی، ۱۳۸۵).

محدودیت‌های روش بحث گروهی

- برای کلاس‌های پرجمعیت اجرای آن دشوار است.
- برای فراگیران خردسال و یا با معلومات کم نسبت به موضوع، چندان مناسب نیست.
- برای تمامی موضوعات آموزشی نمی‌توان از این روش استفاده کرد.
- وقت زیادی از زمان آموزشی را اشغال می‌کند.
- فراگیرانی که کمتر در بحث شرکت می‌کنند یادگیری کمتری دارند (حجازی، ۱۳۸۵؛ به نقل از درویش‌زاده و قلعه‌ای، ۱۳۹۷).

موضوعاتی را که می‌توان با روش بحث گروهی تدریس کرد:

روش بحث گروهی در مورد دروس و محتواهایی قابل اجراست که دارای ویژگی‌های زیر باشند:

۱. مورد علاقه مشترک شرکت‌کنندگان در بحث باشد. روش بحث گروهی، مشخصاً متضمن حل مسائلی است که از طرف معلم یا شاگردان انتخاب و طرح می‌شود. روش بحث گروهی شبیه روش مکاشفه‌ای است. در این روش، شاگردان بیش از استفاده از کتاب یا معلم خود موظف به یافتن نتایج اصول و راه‌حل‌ها هستند. چنین امری امکان ندارد، مگر این‌که شاگردان به موضوع یا مسئله و یافتن پاسخ و حل آن علاقه‌مند باشند.

۲. شاگردان درباره آن اطلاعات لازم را داشته باشند یا بتوانند کسب کنند. اگر بحث گروهی در زمینه‌ای تدارک شود که برای شرکت‌کنندگان آسان و در خور فهم نباشد یا زمینه لازم برای کسب اطلاعات وجود نداشته باشد برای آنان فعالیت معنا و مفهومی نخواهد داشت و حتی قادر به چنین بحثی نخواهند بود.

۳. درباره آن بتوان نظرهای مختلف و متفاوتی اظهار داشت. در میان دروس مختلف، بعضی از مباحث علمی آن‌چنان شکل گرفته‌اند که در درجه بالایی از توافق قرار دارند. آن‌ها مفاهیم، اصول و روش‌هایی هستند که هیچ‌کس نمی‌تواند در مورد آن‌ها شک کند. مانند ریاضیات، علوم طبیعی و مهندسی. درباره این علوم معمولاً از بابت این‌که چه چیزهایی مهم و کدام مفاهیم و اصول با ارزش هستند و چگونه سازماندهی شده‌اند، همه توافق دارند. بر عکس، در علوم مانند علوم اجتماعی، تاریخ، اقتصاد، فلسفه، علوم سیاسی، روان‌شناسی و جامعه‌شناسی چنین توافقی وجود ندارد. در زمینه این دسته از علوم، از این‌که چه اصول و مفاهیمی، خوب، مهم، واقعی، معتبر یا درست و زییاست هرگز به توافق سطح بالا نخواهیم رسید. بنابراین دروسی مثل دروس گروه اول که هدف آگاهی و شناخت آنجاست بهتر است توسط معلم تدریس شود. این‌گونه دروس برای بحث گروهی مناسب نیستند. در حالی که دروس گروه دوم چون در مورد آن‌ها توافق در حد بالا وجود ندارد و می‌توان نظرهای مختلف درباره آن‌ها اظهار داشت برای روش بحث گروهی مناسب هستند.

روش بحث گروهی به معلمی تیزهوش نیاز دارد که برای پیگیری انحرافات بحث بدون از دست دادن خط کلی مباحثه، به نکات اصلی بحث توجه کافی داشته باشد. معلمی که در تدریس از روش بحث گروهی استفاده می‌کند، باید قدرت تصمیم‌گیری داشته باشد. او نیاز دارد بخشی از قدرت خود را برای کنترل عمومی کلاس بکار بگیرد. زیرا در روش بحث گروهی، هر شرکت‌کننده این امکان را دارد که بحث را به سمت نگرش‌های خود بکشاند. معلم باید بتواند تصمیم بگیرد و اجازه ندهد بحث از مسیر خود خارج شود. معلمی که فاقد چنین صفاتی باشد، برای اجرای روش بحث گروهی به هیچ وجه مناسب نخواهد بود (شعبانی، ۱۳۸۴). شاید بتوان مهم‌ترین فایده راهبرد بحث گروهی را علاوه بر انتقال مفاهیم شناختی، تأثیر آن بر انگیزش و نگرش شاگردان دانست. یادگیری برخی مهارت‌های اجتماعی نظیر توانایی صحبت و اظهار نظر کردن در جمع، دفاع از نظرات خود و رد یا پذیرش نظرات مخالف، کسب روحیه همکاری، بالا رفتن خود پنداره و کسب بینش مثبت

نسبت به خود، مشارکت در آگاهی‌ها و تجارب دیگران، آشنایی با جوانب گوناگون موضوع بحث، درک احتمال وجود راه‌حل‌های متعدد برای یک مشکل از جمله منافع و کاربردهای این راهبرد به شمار می‌رود (شفیعی و دوستی، ۱۳۹۹).

وظایف معلم در روش بحث گروهی عبارت است از:

۱) فراهم کردن امکانات: معلم که وظیفه رهبری گروه را بر عهده دارد باید پیش از شروع جلسه، تدارکات لازم از قبیل محل تشکیل بحث گروهی مواد و تجهیزات لازم و مانند آن را تهیه و آرایش هندسی نشستن افراد را تعیین کند؛ پیرامون موضوع بحث مطالعه و نکات اصلی مطالعات خود را یادداشت کند و سوالاتی را که برای شروع و ادامه بحث لازم است تهیه و تنظیم کند. همچنین وظایف و مسئولیت‌های اعضای گروه را معین کرده و منابع مورد نیاز در زمینه بحث را شناسایی کند و نهایتاً از همه اعضای شرکت کننده در بحث بخواهد پیرامون موضوع مورد بحث مطالعه کنند و با آمادگی قبلی در جلسه بحث گروهی حاضر شوند.

۲) شرکت در بحث: معلم موظف است در شروع بحث، تحت عنوان مقدمه، هدف و ضوابط بحث گروهی را شرح دهد و وظایف اعضا را مجدداً گوشزد کند. معلم باید در صحبت کردن حداقل مشارکت را داشته باشد. او باید نقش خود را تا حد یک شنونده و شاید ناظر که تنها با صدا کردن نام افراد یا اشاره کردن یا تکان دادن سر کار افراد را تحت نظارت دارد کاهش دهد. کار معلم باید بیشتر پیگیری تجزیه و تحلیل و ارزیابی بحث باشد نه مشارکت در بحث.

۳) کنترل و هدایت بحث: در جریان بحث گروهی، معلم باید نقش شاگردان را به دقت به آنان بیاموزد و مراقب باشد که بحث از موضوع خارج نشود و چنانچه انحراف و بی‌نظمی در بحث مشاهده کرد باید بلافاصله مداخله نماید و سعی کند با استفاده از کم‌ترین کلمات بحث را به مسیر اصلی خود برگرداند. او باید با شرکت دادن شاگردان در تصمیم‌گیری‌های طول بحث با دقت به تمام دیدگاه‌های آنان گوش دهد و از شاگردانی که نظرهای خود را بیان نمی‌کنند دعوت به اظهار نظر نماید. او باید نتایج حاصل از بحث را خلاصه و دسته‌بندی کند و در صورت وجود اختلاف نظر در بحث آن را ادامه دهد.

۴) تعیین نحوه آرایش شبکه‌های ارتباطی: ترتیب قرار گرفتن و نشستن فراگیران، رهبر گروه، شخص مهمان و ناظر یا ارزیاب در نوع ارتباط موثر است. آرایش شبکه‌های ارتباطی معمولاً به دو صورت متمرکز و غیر متمرکز صورت می‌گیرد. در شبکه‌های ارتباطی متمرکز یک فرد محور و مرکز ارتباط است اما در شبکه ارتباطی غیر متمرکز همه افراد فرصت و امکان مساوی ارتباطی دارند. نحوه آرایش شبکه‌های ارتباطی غیر متمرکز به صورت‌های زیر است: شبکه ارتباطی دایره‌ای و شبکه ارتباطی چند کانالی که قوی‌ترین و موثرترین نوع ارتباط در بحث گروهی است. در مسائلی که توافق عمومی وجود ندارد استفاده از شکل غیر متمرکز مناسب‌تر است زیرا سبب می‌شود گروه‌ها با انگیزه بیشتری در بحث شرکت کنند و احتمالاً نتیجه بهتری خواهند گرفت (شعبانی، ۱۳۸۶).

وظایف شاگردان در بحث گروهی:

وظایف شاگردان در جریان بحث گروهی عبارت است از:

- ۱- درباره موضوع مورد بحث فکر و مطالعه کنند.
- ۲- عقاید و تجربیات خود را در جلسه مطرح کنند.
- ۳- با دقت به جریان بحث و گفت و گو گوش دهند.
- ۴- در صورت عدم توجه از اعضا بخواهند که آن را دوباره توضیح دهند.
- ۵- در جریان بحث گروهی با یکدیگر به‌طور خصوصی صحبت نکنند.
- ۶- انتظار نداشته باشند که نظر آن‌ها حتماً پذیرفته شود.

۷- اگر نظر و پیشنهادی دارند به طور صریح بیان کنند.

۸- پس از پایان بحث در مورد برنامه آینده تصمیم‌گیری کنند (حسینخانی، ۱۳۸۹).

نتیجه‌گیری

تدریس و یادگیری به شیوه بحث گروهی در بهبود مهارت‌های ارتباطی، ایجاد اعتماد به نفس با بحث در مورد موضوع، بهبود توانایی در رساندن و شفاف سازی منظور، تقویت توانایی گوش کردن، مشاهده واکنش دیگران نسبت به آنچه که گفته می‌شود، مخالفت بدون ایجاد مقاومت و جبهه‌گیری، بیان آزاد نظرات و طرح سؤالات متقابل که گاهی آغازگر و نقطه شروع یک پژوهش خواهند بود، ارزشمند است. به طور کلی، گفتگو و مباحثه، به تفکر، درک، آموختن و به‌خاطر آوردن کمک می‌کند و همه افراد، علاقمندان از این شیوه بهره می‌برند. به علاوه این شیوه تدریس ضمن اثربخشی بهتر وظیفه‌ای پرچالش و دشوارتر برای مدرس به شمار می‌رود. زیرا برای مدرس ارائه یک بحث دارای پیچ و خم به‌صورت مبهم و بی‌چالش و بحث جنبی، به مراتب بی‌دردسرت‌تر و آسان‌تر از بحث منسجم فراگیران همراه با تفکر، تعمق و سؤال کردن آنان است. اساس این روش این است که آموزشگر سئوالاتی را مطرح می‌کند و گروه طی جلساتی در مورد پاسخ آن سوال، مشارکت کرده و به اظهار نظر و رایه پاسخ می‌پردازند. بحث گروهی فرآیندی جمعی برای تفکر پیرامون حل مساله است و مبتنی بر آرای همه می‌باشد. فراگیران شرکت کننده در گروه، فرصت مساوی برای بحث و اظهار عقیده دارند. روش بحث گروهی می‌تواند جنبه رسمی یا غیررسمی داشته باشد مثلاً بحث گروهی در کلاس آموزشی جنبه رسمی دارد ولی بحث گروهی در یک اجتماع محلی، جنبه غیررسمی خواهد داشت. وجود اشخاص آگاه و مطلع در رابطه با موضوع به انتقال پیام‌ها و اطلاعات کمک خواهد کرد، در روش بحث گروهی، تعیین هدف برنامه، روش‌های انجام کار و حل مسأله براساس آرا امکان‌پذیر است، می‌توان از تابلو یا کاغذ برای ثبت نظرات استفاده کرد و در آخر آن‌ها را جمع‌بندی نمود. بدیهی است که گروه می‌تواند انواع مختلفی داشته باشد و گروه‌هایی از افراد را که از نظر شغل، محل سکونت، وضعیت تحصیلی، قشر اجتماعی، نیاز علمی و آموزشی و یا پاره‌ای ویژگی‌های دیگر تشابه دارند، را شامل شود.

منابع

- آتش دامن، غلامرضا (۱۳۸۸). بحث گروهی فرضی برای ابراز عقاید و تجربیات دانش‌آموزان. روزنامه اطلاعات.
- اسلامیان، حسن؛ سعیدی رضوانی، محمود و فاتحی، یونس (۱۳۹۲). مقایسه اثربخشی روش‌های تدریس بحث گروهی و سخنرانی بر میزان یادگیری و رضایت دانش‌آموزان از تدریس، در درس دین و زندگی. پژوهش در برنامه‌ریزی درسی، ۱۰(۲)، ۳۸-۲۳-۱۳.
- بابامرادی، کیانوش (۱۴۰۲). تاثیر روش تدریس اکتشافی و بحث گروهی بر میزان یادگیری دانش‌آموزان ابتدایی. مجله پژوهش‌های معاصر در علوم و تحقیقات، ۵(۴۵).
- بدیعی، منصور (۱۳۹۲). روش تدریس بحث گروهی.
- حجازی، شیرین (۱۳۸۵). طراحی آموزشی در تدریس. تهران: نشر و تبلیغ بشری.
- حسینخانی، هادی (۱۳۸۹). یادگیری به شیوه بحث گروهی و شیوه کاربرد آن در حوزه‌های علمیه و آموزش عالی.
- درویش‌زاده، آرش و قلعه‌ای، علیرضا (۱۳۹۷). تاثیر روش تدریس بحث گروهی بر افزایش خلاقیت دانش‌آموزان.
- رحیمی‌مند، مریم و عباس‌پور، عباس (۱۳۹۵). رابطه روش‌های تدریس (مباحثه گروهی، پرسش و پاسخ، نمایش علمی و سخنرانی). با انگیزه پیشرفت در دانشجویان. فصلنامه روان‌شناسی تربیتی، ۱۲(۳۹).

- شفیعی، صابر و دوستی، انور (۱۳۹۹). تاثیر روش تدریس بحث گروهی بر یادگیری دانش‌آموزان. مجله پژوهش و مطالعات علوم اسلامی، ۲(۱۲).
- شعبانی، حسن (۱۳۷۷). مهارت‌های آموزشی و پرورشی. تهران: انتشارات سمت.
- شعبانی، حسن (۱۳۸۴). مهارت‌های آموزشی و پرورشی. تهران: انتشارات سمت.
- شعبانی، حسن (۱۳۸۶). مهارت‌های آموزشی و پرورشی. تهران: انتشارات سمت، جلد دوم.
- شعبانی، حسن (۱۳۹۰). مهارت‌های آموزشی و پرورشی (روش‌ها و فنون تدریس). تهران: انتشارات سمت.
- شاهسون، معصومه (۱۳۸۸). روش بحث گروهی.
- کشاورز محمدی، نسترن و حسینی، سید قدیر (۱۳۸۲). آموزش بهداشت و تکنولوژی آموزشی. تهران: موسسه فرهنگی هنری دیباگران.
- کلاه‌دوزی، احمد (۱۳۸۶). روش‌ها و فنون تدریس. تهران: دانشگاه امام حسین (ع).
- ملکوتی، محمد (۱۳۸۸). تدریس در گروه‌های کوچک (بحث گروهی). مجله راهبردهای آموزش، ۲(۴).
- مردان پرور، حسین؛ صبوحی، فخری؛ یوسفی، حجت‌الله و رضایی دهقانی، عبدالله (۱۳۹۴). مقایسه تاثیر تدریس به سه شیوه اکتشافی، هدایت شده گروهی پرسش و پاسخ و سخنرانی بر سطح یادگیری و ماندگاری اطلاعات دانشجویان. دو ماهنامه علمی-پژوهشی راهبردهای آموزش در علوم پزشکی، ۹(۱).
- منصفی راد، علی و طباطبایی یزدی، فاطمه (۱۳۹۷). روش‌ها و فنون تدریس کارشناسی ارشد. تهران: مدرسان شریف، چاپ هفتم.
- ولی‌زاده، محمد و عبدالله فام، رحیم (۱۴۰۱). تاثیر روش تدریس بحث گروهی بر یادگیری دانش‌آموزان. پنجمین همایش ملی تحقیقات میان رشته‌ای در مدیریت و علوم انسانی.